

MAGIA MESAJULUI SIMBOLIC AL ORNAMENTELOR PE CĂMAȘA CU ALTIȚĂ

Tatiana BÎZGU^{1*}

¹Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Facultatea Informatica Inginerie și Design, Chișinău, Moldova

*Autorul corespondent: Bîzgu, Tatiana, Tbizgu73@mail.ru

Rezumat. Cămașa cu altiță numită ia este o piesă de bază a costumului tradițional femeiesc din România și Moldova. Broderiile bogate, unice, cusute manual și cu multă migală, fascinează prin frumusețea și originalitatea lor. Semnele reprezentate prin simboluri stilizate sau geometrizate și culoarea broderiilor de pe ei vin din adâncuri rădăcinilor noștri și au o importanță deosebită în portul popular românesc. Simbolurile brodate pe față, spate și mâneci reprezintă o sursă bogată de informații care ne vorbesc despre viața și familia femeilor care au cusut aceste cămăși, despre zona geografică în care au fost ele realizate, despre preocupările meșteșugărești ale satului dar și prezintă dezvoltarea spirituală a strămoșilor noștri exprimată în acest mod.

Cuvinte cheie: simboluri, semnificații, ornamente, ia.

Introducere

Cămașa cu altiță numită ia - element vestimentar tradițional românesc. Este o piesă de bază a costumului tradițional femeiesc din România și Moldova purtată în zilele de lucru și de sărbătoare. Documentele importante despre ie sunt cămăși și fragmentele lor păstrate, fotografiile de epocă și desenele pictorului Carol Pop de Szathmary, primul fotograf de artă și documentarist din Regatul Român. Mărturii valoroase prezintă lucrările pictorilor Nicolae Grigorescu, Gheorghe Tattarescu, Jean-Etienne Liotard, Gheorghe baron Lovendal. Iile țărăncilor au fost imortalizate de W. Krammer, M. Bounquet, Prezossi, Lancelot. În 1940 cromatica și frumusețea ei a atras pictorul francez Henry Matisse. Transmiterea către generațiile viitoare a acestei piese vestimentare fermecătoare au fost asumate de Reginele României: Elisabeta, Maria și Elena [8]. Ia este o adevărată comoară foarte scumpă de semnificații și simboluri și o punte spre rădăcinile noastre. Descoperind-o noi devenim mai bogați, mai conectați cu tradiția și bogăția popoului nostru.

Arta cămășii cu altiță

Elaborarea acestei piese vestimentare necesită un efort deosebit. Elementele obligatorii ale ei sunt altița, încrețul și răurile pe mâneci și piept.

Alțița este partea mai lată de la umăr, care este organizată în câteva registre, în rânduri orizontale. În acest sens Paul Petrescu și Elena Secoșan în lucrarea „Portul popular de sărbătoare din România” menționează că altița este elementul important și motivele ei sunt cele mai elaborate reprezentând efortul maxim pe care îl depune meșterita în împodobirea cămășii încorporând în ea nu numai actul material ci și o lume de conotații implicând ideile de prestigiu și reprezentarea pe plan social [7].

Motivul altiței se considera sacru și nu se repeta în alte câmpuri ornamentale a cămășii. În articolul „Cămașa femeiască cu altiță – brând românesc” Varvarei Buzilă ne dezvăluie sensurile al cuvântului „altiță”. Unul din sensurile explicate este simbolul mortuar care reprezentau una sau două bucăți de pânză albă care se atârnavă de streșina casei în care se afla defunctul. Anume pe această pânză sufletul se afla până la momentul înmormântării. Acest sens ne clarifică folosirea simbolurilor celeste în acest registru ornamental [4]. Strămoșii numeau aceste rânduri orizontale – ceruri (în al 7-lea cer). Uneori rîndul de sus se plasa puțin despărțit de alte rânduri. De regulă se folosea un chenar numit „scrânciobel” care contura altița din trei părți lăsând partea de sus deschisă poate simbolizând unirea cu Cerul Fig. 1.

Alțița simboliza aripile care duceau sufletul în Ceruri. Din această cauză putem admira pe acest câmp ornamental simboluri celeste prezentat prin păsări, variante literei "S" stilizate în diverse motive ornamentale Fig. 2. Cifra opt culcată simbolizând înfinitul tot era folosită în alțiță Fig. 3.

Figura 1. Alțița cu introducerea spațiului liber sub rândul de sus și „scrânciobelul” care conturează alțița din trei părți

Figura 2. Litera „S” în diverse motive ornamentale pe alțiță

Figura 3. Cifra opt culcată simbolizând înfinitul era folosită în alțiță

În privința proporțiilor și dimensiunilor alțiței putem să ascultăm opinia Maria Cristea meșterului popular la Casa Cristea din Chișinău: „Motivele populare de pe mâneci și piept trebuie să fie diferite, dar să se respecte idea principală. Ia trebuie organizată în așa fel încât să se păstreze o anumită proporție: lățimea alțiței de 10-11 centimetri și înălțimea de 18 centimetri. Încrețul 3-5 centimetri, iar în rest se brodează râurile. Alțița cu încrețul formează 1/3 din lungimea mânecii, iar 2/3 sunt râurile de pe mânecă. În partea din față nu sunt proporții, dar de obicei se brodează râurile începând de la încrețiturile în partea de sus.” Încrețul se realizează sub alțița și poate fi funcțional și nefuncțional. Acel funcțional prin cusătură specială încrețește pânza în partea de sus a mânecii sub alțiță.

Semnele și simbolurile brodate pe ie

Element vestimentar tradițional românesc – ia, a fost și ne este aproape de suflet. Broderiile bogate, unicate, cusute manual și cu multă migală, fascinează prin frumusețea și originalitatea lor. Simbolurile brodate pe față, spate sau mâneci vorbesc despre viața și familia femeilor care au cusut aceste cămăși, despre zona geografică în care au fost ele realizate, dar și despre preocupările meșteșugărești ale satului. Motivele geometrizeate sau stilizate cum ar fi romburile, pătratele, treunghiurile, cercurile, linia dreaptă sau ondulată îmbogățesc iile tradiționale românești. Alte simboluri des regăsite sunt așa numitele „cârligul ciobanului”, „crucea”, „ochiul”, „miez de nucă”, „steaua”, „scara”, „sfoara”, „sfăditele”, „pasărea”, „mâini în șold”, „bobocul”, „coloana”, „spicul”, „crucea”, „colții lupului”, „steaua”, „coarnele berbecului”, „pomul vieții” și alte semne și simboluri care împodobesc covoarele, ceramica, arhitectura exterioară și interioară a țării noastre.

Aceste semne sunt o formă de comunicare a trecutului cu viitorul prin ajutorul sufletului și mâinilor harnice care au scris istoriile vieților, folosind simboluri și culori. Pentru mulți designeri și oameni de creație costumul popular este o sursă bogată de inspirație, pentru că componentele acestui port sunt valori care durează.

Cercul - un simbol universal, cu semnificații mistice a fost prezent din vremuri străvechi în diverse culturi și religii. Un motiv des brodat pe iile românești este motivul solar. Cercul, împreună cu spirala, voluta și alte linii curbe, au fost considerate semne Cerești, reprezentând puterea Cerului asupra vieții și pe Dumnezeu. Este un simbol care vorbește despre esența vieții, la fel ca și roata – aceasta poate simboliza roata vieții, care se învârtă neîncetat, dar și preocuparea meșteșugărească din unele sate românești. În special în Precucuteni, s-au folosit multe cercuri concentrice, ca semn al regenerării, asociat imaginii solare.

Ioana Corduneanu relatează că acum în jur de 10 000 de ani, oamenii au folosit semnul „S” din care s-a format rozetă solară. Aria cultului solar s-a suprapus, firește, pe spațiul geografic al primilor agricultori. Semnele dedicate Soarelui, Cerului și Pământului s-au desenat la fel și în Carpați și în Mexic, în India, în China și în Anatolia sau Caucaz. Mai apoi, mișcările tribale au stricat liniștea ancestrală și marele spațiu solar s-a divizat în mai multe centre; cel din Carpați fiind singurul rămas în Europa veche.

Frecvența mare a semnelor solare demonstrează credința strămoșilor noștri în Cultul Soarelui care a luat naștere și s-a extins în limitele spațiului primilor agricultori de toate poparele sedentare neolitice în spațiul carpatic [2].

Din mileniul XIII î.Hr. sedentarii carpatici au purtat neschimbată aura semnelor solare, care a fost componenta a dialogului cu cerul în viața spirituală. Odată cu trecerea timpului semnele grafice s-au extins în toată zona de răspândite a cultului Solar, pe toată aria agricultorilor dintâi, a sedentariilor. Particularități ale credințelor solare carpatice au influențat vatra Cucuteni, vatra primelor civilizații care au creat conturul Europei Vechi [9].

Coloana în zig-zag legăturii între Cer și Pământ și înălțarea spre Cer. Prin acest semn omul poate comunica cu Universul. Mai apoi, din coloană, oamenii au dezvoltat și alte simboluri: rombul, unghiurile, scărițele, clepsidra. Rombul - semnul sacru al fertilității solului, a stat pretutindeni în centrul de interes al compozițiilor grafice. Foarte des întâlnite sunt motivele inspirate de natură. Copacul sau ramurile sale, stilizate, simbolizează trăinicia, înțelepciunea, reînvierea sau viața. Frunza de viță de vie și ciorchinii de struguri vorbesc despre îndeletnicirea oamenilor dar și despre belșug.

Bluzele tradiționale românești culese din regiunile muntoase au adesea brodate elemente naturale specifice acestei zone, cum ar fi conurile și acele de brad, în timp ce pe iile purtate în zone de câmpie observăm elemente de tip agrar, legate de recoltă (spicul de grâu, porumbul). Nu puține sunt broderiile inspirate din viața de zi cu zi a satului românesc, cum ar fi roata sau monedele – în satele de meșteșugari sau peștii – în satele de pescari.

Arborele cosmic - Pomul vieții - este unul dintre cele mai bogate și mai răspândite simboluri în ornamentica tradițională. Pe iile românești pomul vieții putem admira pe benzile râurilor Fig. 1.

Mircea Eliade relatează că pomul vieții slujește drept simbol pentru caracterul ciclic al evoluției cosmice: moarte și regenerare, înlesnește comuniunea între cele trei niveluri ale cosmosului: cel subteran, prin rădăcini; suprafața pământului, prin trunchi și crengile de jos; înaltul, prin ramurile dinspre vârf [5].

În tradiția creștină *arborele cosmic* este Crucea Răstignirii lui Iisus Hristos. Crucea, lucrată din lemnul arborelui binelui și răului, se substituie arborelui cosmic. Pomul vieții este asociat cu manifestarea divină. Aceasta întrucât se observă o reluare de simboluri între arborele primului legământ (pomul vieții) despre care vorbește Facerea, și arborele crucii, sau arborele noului legământ, care mântuiește omul. Isus însuși este Pomul Vieții, leacul bolii păcatului și morții [3].

Spirala semnifică mișcarea universală, care se găsește și în om, multe exemple acestui simbol putem admira în creațiile culturii Cucuteni și culturii Vadastra. Uneori liniile curbe s-au

transformat către spirale unghiulare. Este un semn foarte vechi, cu mare încărcătură spirituală, simbolul infinitului și nemuririi, purtarea acestui simbol determină acordarea la ritmurile universului [6]. Din spirale, au derivat și alte semne mistice: „S”-urile, compuse din 2 volute opuse, „coarnele berbecului”, compuse din 2 volute în oglindă, „mâini în șolduri” folosind volutele simetric.

Culorile au o importanță aparte în portul popular românesc, fiind specifice zonei geografice în care a fost realizată ia, dar și adaptate vârstei femeii care urma să o poarte, precum și statutului social al acesteia. O ie bogat decorată, cu ornamente din mătase, mărgelile sau alte aplicații prețioase, era purtată la zi de sărbătoare. Fetele nemăritate preferau iile vesel colorate (roșu, galben, roz sau alte nuanțe deschise), în timp ce culorile sobre (negru, maro, verde închis, auriu) erau favoritele femeilor mature, ajunse la o anumită vârstă și având un anumit statut social. Aceste culori erau considerate adecvate vârstei proprietarei, făcând cinste unui trai purtat cu decență.

Vopsitul firelor pentru realizarea broderiilor a constituit totdeauna un eveniment deosebit. Acesta începea cu pregătire specială, curățenie și rugăciune. Obiceiul vine din civilizația Cucuteni, când Zeița-pasăre era responsabilă de tors și țesut [1].

Concluzii

Datorită semnelor, simbolurilor și culorilor care vin din adâncuri rădăcinilor noastre putem dezvălui un grad avansat de dezvoltare spirituală a strămoșilor. Prin simboluri se exprima starea launtrică, practicile psihice, comunicări. Înțelegerea simbolurilor ne va ajuta să cunoaștem grupul social sau anumită persoană care le-a folosit și care prin gândirea cultică de exprimare în acest mod a comunicat pe treapta civilizației de atunci. Continuarea descifrării simbolurilor lăsate de strămoșii noștri este un lucru necesar. Sistemul simbolistic constituie o parte importantă a tezaurului spiritual și material al poporului nostru. Este necesară cercetarea aprofundată a semnificațiilor fiecărui simbol, în obiectivul de sporire a valorilor tradiționale.

Cei mai mari designeri vestimentari se inspiră din costumul popular românesc, deoarece au descoperit că este o adevărată valoare ascunsă. În zilele noastre este un lux să-ți coși manual o ie, dar conștientizăm că doar astfel putem duce mai departe tradiția pentru generațiile viitoare [6]. Descifrarea acestei „scrieri” arhaice și exprimări prin crearea mesajelor cultice este necesară pentru transmite această comoară generațiilor viitoare fără pierderi din valoarea ei.

Referințe

1. ARBORE, Al. P. *Însemnătatea cercetărilor etnografice pentru cunoașterea poporului român*. București: Institutul de Arte Grafice „Alexandru Vlahuță”, 1930. p.35
2. APOSTOL-MACOVEI, T. *Simbolismul cromatic în cultura românească tradițională*. Ch.: Știința, 2019.
3. BOBICĂ, R. *Dicționar de termeni și concepte teologice*. București: CORESI Publishing House SRL, 2020.
4. BUZILĂ, V. *Cămașa femeiască cu altiță – brand Românesc*. În: *Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică*. Nr.2 (22)/2014. p. 152-158 [accesat 15.02.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/46904/crossref
5. ELIADE, M. *Tratat de istorie a religiilor*. București: Humanitas, 1992.
6. MOLDOVANU, S. *Măiestria – povestea cusută a iei*. Ch.: Bons Offices, 2019.
7. PETRESCU, P., SECOȘAN, E. *Portul popular de sărbătoare din România*. București: Meridiane, 1984.
8. ROȘU, G., MAGIRU, M., OPRIS, I. *Costumul tradițional din România*. București: Alcor Edimpex. 2011.
9. VULPE, R. *Vechi focare de civilizație*. București: Editura științifică, 1966.